

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Kategorie vůle a její uplatnění v soukromém právu*

Petr Lavický**

1. ÚVOD

Lidská vůle je jedním ze základních prvků, na nichž staví soukromé právo. Je to dáno již samotným charakterem soukromého práva, které je budováno na metodě rovnosti a na zásadách autonomie vůle, vše je dovoleno, co není zakázáno, dispozitivnosti právní úpravy, *vigilantibus iura apod.*, což ve svém souhrnu vytváří prostor, ve kterém může člověk sám nejlépe svým vlastním volním jednáním uspokojovat své potřeby, zájmy a vůbec vylepšovat svůj právní status.

Na respektování vůle člověka soukromým právem poukazuje již způsob, jakým zde převážně vznikají, mění se či zanikají subjektivní práva a povinnosti. Soukromé právo je spojuje s určitým způsobem právně kvalifikovanými (aprobovanými či reprobovanými) projevy vůle, tj. s právními a protiprávními úkony.

Vůle se postupně stala předmětem zájmu několika vědních oborů. Původně se jí zabývala (a nadále se jí samozřejmě zabývá) filozofie, posléze právo, psychologie, sociologie, atd. Pro soukromé právo, které daleko více než právo veřejné respektuje a počítá s individuální vůlí lidské bytosti, má zásadní význam její pojetí psychologické.

Pokud však srovnáme vznik práva a psychologie jako vědních disciplín, je zřejmé, že právo psychologii výrazně svým vznikem předchází. S tím také souvisí počátek významových nejasností pojmu vůle. Právo tento pojem totiž převzalo částečně z filozofie a částečně se v něm vyskytnul jako pojem vulgární, tj. takový, který je používán, aniž by byl kvalifikovaně vědecky definován. To mu zůstalo, alespoň v právu (ať již veřejném či soukromém), patrně dodnes.

Náležitěmu vědeckému zkoumání byl pojem vůle podroben zejména v psychologii, z jejichž poznatků budeme také vycházet. Tím respektujeme skutečnost, že psychologické aspekty tohoto pojmu jsou v soukro-

mém právu naprosto převažující, což jsme již naznačili výše, a vyplyne to také z dalšího textu.

Avšak lze zkoumat vůli jako psychologický pojem v právu? Myslíme, že ano. Jde totiž o pojem, který nebyl právem vytvořen, nýbrž jej právo převzalo z jiného vědního oboru. Touto recepcí se vůle sice stala pojmem právním, avšak pouze z právních předpisů, literatury nebo judikatury jeho význam nezjistíme. A chceme-li tento význam zjistit, nezbyvá nám, než obrátit se tam, kde byl tomuto pojmu dodán náležitý obsah, totiž k psychologii. Pro tento názor ostatně svědčí i tzv. pravidla jazykového výkladu právních předpisů¹, dle nichž speciálním odborným výrazům, které mají odborný ustálený význam (a nejsou legálně definovány odlišně) je třeba přikládat smysl, který mají v odpovídajících oblastech poznání.² Potom není důvodu vymezovat vůli jedince v soukromém právu jakkoli jinak, než je tomu v psychologii.

Pouze na předchozí stránce jsme použili slova vůle mnohokrát, stejně tak nepočítaně bylo použito ve spoustě jiných učebnic, článků a monografií. Víme však, co pojem vůle skutečně znamená? Známe jeho obsah? Nestal se pouhou „notorietou, která neusiluje o vlastní obsahové vymezení“³, ač je tak hojně používán?

Domníváme se, že tomu tak skutečně je. Hovoříme o vůli, aniž bychom si představovali cokoli konkrétního. Velmi trefně to vyjádřil již před téměř osmdesáti lety psycholog R. Souček. Dle něj pojem vůle „jest v řeči tak běžný a zdá se býti tak známý, ve skutečnosti je však jedním z nejneznámějších. Vůle se stala u mnohých filosofů zvláštní silou, silou lidské duše, mytologickým abstraktem, tajemnou mocností, o jejíž svobodě nebo nesvobodě se sváděly a posud svádějí boje.“⁴

Vůle však nepatří do kategorie obsahově neurčitých právních pojmů, jako jsou zejména dobré mravy, jejichž definováním bychom zničili jejich smysl a funk-

* Práce získala 3. místo v sekci soukromého práva II. ročníku studentské vědecké soutěže (1999/2000).

** Je milou povinností autora vyjádřit velký dík za pomoc a podporu, které se mu při zpracování této práce dostalo od doc. JUDr. Jana Hurdíka, Csc., jenž byl jejím konzultantem.

¹ Viz BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., VEVERKA, V.: *Základy teorie práva a právní filozofie*, 1. vydání, Praha, Codex, 1996, s. 133.

² Tamtéž.

³ HURDÍK, J.: *Zásady soukromého práva*, 1. vydání, Brno, 1998, MU, s. 41.

⁴ SOUČEK, R.: *Problém vůle*, č. vydání neuvedeno, nákladem vlastním, Hranice, 1920, s. 10.

ci. Vůle je naopak pojmem, jehož obsah musí být dostatečně ostře vymezen, s ohledem na zásadní způsob, kterým se promítá do řady institutů soukromého práva, zejména do oblastí právních a protiprávních úkonů, způsobilosti k nim či do zásady autonomie vůle.

V našem pojednání tedy půjde zejména o zodpovězení těchto otázek:

- a) co to vlastně je vůle a volní jednání (z hlediska psychologie);
- b) jak je chápána vůle v soukromém právu a zda se toto pojetí shoduje se stanoviskem psychologie;
- c) jak se vypořádat s případnými odlišnými závěry psychologie a práva.

Po zodpovězení těchto otázek se pokusíme podat definici vůle tak, aby byla v souladu s jejím psychologickým vymezením a aby byla univerzálně použitelná v soukromém právu.

2. VŮLE JAKO PSYCHOLOGICKÁ KATEGORIE

Nyní se pokusíme odpovědět na otázku první: co to je vůle a volní jednání z hlediska psychologie.

Východiskem naší práce učiníme pojem širší než vůle, tj. pojem **chování**. Chování si můžeme pro naše účely definovat jako „živočišné reagování na různé situace“⁵. To jednak znamená, že chování je schopen pouze živočich, že není vlastní rostlinám, a také, že každý živočich je schopen chování. Někteří z nich jsou navíc schopni vyšší formy činnosti, tj. chování ovládaného vůlí, tedy jednání. Těmi některými živočichy jsou **pouze lidé**. Člověk se tedy od ostatních živočichů odlišuje tím, že jeho chování se neredukuje toliko na **chování instinktivní** (např. instinkty potravy, obranné a rozmnožovací) nebo **podmíněněreflexní** (tj. naučené)⁶, ale že své **chování dokáže regulovat vědomě k určitému cíli**.

Vůle je v Psychologickém slovníku vyložena jako „záměrné, cílevědomé úsilí směřující k dosažení vědomě vytyčeného cíle“⁷. Definice zdůrazňuje nejpodstatnější znak vůle, tedy **cílevědomost**. „Každé volní jednání je cílevědomé jednání“⁸. Volní jednání je v celém

svém průběhu na určitý cíl zaměřeno a je v souladu s tímto cílem regulováno.⁹ Tato představa cíle v sobě zahrnuje také představu **prostředků**, které slouží k jeho dosažení.

Vůle bývá také definována jako „**dispozice k autoregulaci**, která se projevuje vědomým sebeovládáním a vědomým sebeprosazováním, tj. obecně úmyslným jednáním“¹⁰. Tedy vůle je dispozice, tj. vnitřní předpoklad prožívání a jednání, a volní jednání je jevovou stránkou vůle. Přitom, jak na to poukazuje Rubínštejn¹¹, nelze tyto dvě stránky od sebe odloučit, vůli nelze vykládat „jako prožitek existující mimo čin“.¹²

Vůli jsou připisovány tyto znaky:

1. prosazování individuality;
2. rozhodování v souladu s vlastními intencemi;
3. dosahování vědomě vytyčených cílů;
4. odolávání vnějšímu tlaku;
5. překonávání překážek;
6. kontrola vlastní impulzivity.¹³

3. FÁZE VOLNÍHO JEDNÁNÍ

V rámci volního jednání rozlišujeme mezi **složitým a jednoduchým volním jednáním**.¹⁴ Složitě volní jednání obsahuje všechny fáze, tak jak je uvádíme dále. Většinou jsou rozlišovány čtyři fáze **složitě volního jednání**:¹⁵

1. vznik pohnutky a vytyčení cíle,
2. boj motivů,
3. rozhodnutí,
4. realizace rozhodnutí.

Jinak je tomu u jednoduchého volního jednání, které nemusí všechny tyto fáze obsahovat. Většinou zde motiv ihned přechází v jednání, které je zaměřeno na víceméně jasný cíl. Také u tohoto volního jednání si jednáající musí **plně uvědomovat pohnutky a cíl**. V případě, že tomu tak není, nejde o volní jednání, ale o **impulsivní chování**.

⁵ HOLAS, E.: Chování, subjekt, psychika, 1. vydání, Praha, Academia, 1971, s. 13.

⁶ K tomu srov. BOROŠ, J.: Základy psychologie, 3. vydání, Bratislava, SPN, 1987, s. 234.

⁷ HARTL, P.: Psychologický slovník, 2. vydání, Praha, Budka, 1994, s. 234.

⁸ RUBÍNŠTEJN, S. N.: Základy obecné psychologie, 1. vydání, Praha, SPN, 1967, s. 537.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ NAKONEČNÝ, M.: Psychologie osobnosti, 2. vydání, Praha, Academia, 1997, s. 237.

¹¹ RUBÍNŠTEJN, S. N.: Základy obecné psychologie, 1. vydání, Praha, SPN, 1967, s. 537.

¹² Tamtéž.

¹³ NAKONEČNÝ, M. in HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M.: Malá encyklopedie současné psychologie, 1. vydání, Praha, SPN, 1973, s. 267.

¹⁴ RUBÍNŠTEJN, S. N.: Základy obecné psychologie, 1. vydání, Praha, SPN, 1967, s. 546.

¹⁵ Např. PARDEL, T.: Psychológia, 1. vydání, Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy, 1982, s. 302–303. BOROŠ, J.: Základy psychologie, 3. vydání, Bratislava, SPN, 1987, s. 234–235. A mnozí další.

4. VŮLE V SOUKROMÉM PRÁVU

V předchozím textu jsme podali odpověď na první otázku, tj. co znamená vůle a volní jednání z hlediska psychologie. Nyní tedy lze přistoupit k zodpovězení otázky druhé, tj. jak je chápána vůle jako kategorie soukromého práva a zda se toto pojetí shoduje s psychologickým přístupem.

Ze základního soukromoprávního předpisu, tj. občanského zákoníku (zák. č. 40/1964 Sb., v platném znění; dále jen „OZ“), a stanoviska právní vědy lze dovést, že pojmu vůle se používá ve dvojím významu:

1. vůle jako **psychický vztah jednajícího k zamýšleným (chtěným) následkům** a
2. vůle jako **schopnost ovládnout své jednání**.

K tomu je zapotřebí vzít v úvahu také případy, kdy je **pojmem vůle používán sám o sobě**, a to nikoliv ve výše uvedených významech. To jsou případy ustanovení §§ 430 a 564 OZ (viz další výklady).

Specifickým obsahem je rovněž naplněna **zásada autonomie vůle** (viz dále).

4.1. VŮLE JAKO PSYCHICKÝ VZTAH JEDNAJÍCÍHO K ZAMÝŠLENÝM (CHTĚNÝM) NÁSLEDKŮM

1. V tomto významu se pojmu vůle používá zejména ve vztahu k **právním úkonům**, kde vůle a její projev tvoří dvě základní složky, na nichž je tento pojem budován. Tak se o projevu (prohlášení) vůle výslovně zmiňují ustanovení §§ 34, 35, 41a, 45, 50a, 715, 744 OZ.

Sám OZ však pojem vůle ve vztahu k právním úkonům nevymezuje. To je ponecháno nauce občanského práva, kde je chápán tak, jak je uvedeno v nadpisu této kapitoly.

Proti vůli jako psychologické kategorii se před více než šedesáti lety postavil čelný představitel normativismu a brněnské právnické fakulty profesor Jaromír Sedláček¹⁶. Dle něj je vůle pojem, který byl vytvořen německou civilistikou¹⁷, jehož základem je nauka o subjektivním právu spočívajícím na subjektivní vůli jednotlivcově. Mezi právní a psychologický význam

pojmu vůle potom staví, pro normativisty velmi příznačnou, nepřeklenutelnou hranici. „Vůle ve smyslu psychologickém a ve smyslu normativním byla smíšená, z čehož pramení řada nedorozumění.“¹⁸ Z jeho pohledu může v právu jít pouze o vůli „ve smyslu normativním a nikoliv psychickém“.¹⁹

Toto stanovisko však již bylo překonáno a dnes je vůle chápána jako kategorie psychická²⁰, jako „psychický vztah jednajícího člověka k zamýšlenému (chtěnému) následku“²¹.

Normativistické stanovisko nesdílel ani Emanuel Tilsch, píšící v období Rakousko-Uherska. Ve své učebnici občanského práva sice chápe vůli jako psychickou kategorii, ale nesprávně ztotožňuje volní jednání s jednáním vědomým.²² Každé volní jednání sice musí být jednáním vědomým, ale toliko jím se nevyčerpává. Volní jednání musí vždy navíc směřovat k určitému cíli a je vzhledem k tomuto cíli regulováno, je tedy **cílevědomé**, což samozřejmě každé pouze vědomé jednání není.

Na vůli jako pojmovou složku právního úkonu jsou kladeny určité požadavky: vůle musí být daná (skutečná), vážná, prostá omylu a svobodná.²³ Ovšem ani tyto atributy vůle jako psychické kategorie nám neumožňují blíže vymežit její obsah.

2. Druhá velká oblast, v níž se pojmu vůle používá, se týká dědění, zejména **dědění ze závěti**. Závěť je však také právním úkonem, ale od předchozích se odlišuje tím, že jeho účinky nastávají až smrtí zůstavitele, že tedy je právním úkonem *mortis causa*.²⁴ Tak se v ust. §§ 476b až 476d OZ hovoří o „poslední vůli“, případně o „projevu poslední vůle“.

4.2. VŮLE JAKO SCHOPNOST OVLÁDNOUT SVÉ JEDNÁNÍ

Ve svém druhém významu se tohoto pojmu používá zejména v případě **způsobilosti k právním úkonům a deliktní způsobilosti**. K tomu, aby byla fyzická osoba schopna vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti, resp. nést odpovědnost za škodu, kterou způsobila, vyžaduje OZ určitou rozumovou a volní vyspělost (srov. § 9 OZ). Volní vyspělost je zde chápána právě jako schopnost

¹⁶ SEDLÁČEK, J. in SEDLÁČEK, J., ROUČEK, F.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV, 1. vydání, Praha, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 10.

¹⁷ K pojetí vůle v německé vědě občanského práva viz HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva, 1. vydání, Brno, MU, 1998, s. 40 an.

¹⁸ SEDLÁČEK, J. viz pozn. č. 16.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Např. LUBY, Š. in KNAPP, V., LUBY, Š.: Československé občanské právo, svazek I, 2. vydání, Praha, Orbis, 1974, s. 117; ŠVESTKA, J. in JEHLÍČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář, 5. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, s. 153.

²¹ KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M. in KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J.: Občanské právo hmotné. Svazek I, 2. vydání, Praha, 1997, s. 90.

²² TILSCH, E.: Občanské právo. Část všeobecná, ke třetímu vydání zpracováno E. Svobodou, Praha, Všeherd, 1925, s. 103, 158 an.

²³ LUBY, Š. in KNAPP, V., LUBY, Š.: Československé občanské právo, svazek I, 2. vydání, Praha, Orbis, 1974, s. 134 an.

²⁴ PLANKOVÁ, O. in KNAPP, V., LUBY, Š.: Československé občanské právo, svazek II, 2. vydání, Praha, Orbis, 1974, s. 590.

ovládnout své jednání, což také dostatečně jasně plyne z ustanovení § 422 OZ, kde se praví, že „nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je – li *schopen ovládnout své jednání* a posoudit jeho následky“²⁵.

4.3. SAMOSTATNÉ POUŽITÍ POJMU VŮLE

Do třetice je výraz vůle používán samotný, tedy nikoliv jako komponenta právního úkonu či způsobilosti k právním úkonům, popř. způsobilosti deliktní, v §§ 430 a 564 OZ. In concreto jde v ustanovení § 430 OZ o odpovědnost za použití dopravního prostředku „bez vědomí nebo **proti vůli provozovatele**“. Ustanovení § 564 OZ používá obratu „je-li doba plnění ponechána **na vůli dlužníka**.“ V těchto dvou konkrétních případech je pojmu vůle používáno jako pojmu s nejmenším obsahem. Tzn., že obsahuje nejméně obecných rozlišovacích prvků – v těchto případech pouze jeden. Tím je sám výraz „vůle“. Takto používaný pojem vůle má potom největší rozsah, tzn., že zahrnuje největší třídu objektů.²⁶ Z toho pro nás plyne, že jde o nejobecnější pojem vůle, který je v právních předpisech používán.

V těchto dvou případech je ale na první pohled zřejmé, že jejich význam je poněkud odlišný.

Pojmu vůle je v § 564 OZ, dle našeho názoru, použito chybně. Zde totiž vůbec nejde o vůli v její pojmové celistvosti. Zde se slovem vůle zcela evidentně míní pouze jedna složka volního jednání, totiž **rozhodnutí**. Proto by bylo správnější (a také srozumitelnější), kdyby § 564 OZ používal např. formulaci „je-li doba plnění ponechána na rozhodnutí dlužníka.“

Naopak správně je pojmu vůle použito v § 430 OZ. V tomto případě půjde skutečně o vůli tak, jak je chápána v psychologii (viz předchozí kapitoly) a jak ji v závěru této práce vymezujeme.

4.4. ZÁSADA AUTONOMIE VŮLE

V právní vědě se pojmu vůle používá také v souvislosti se **zásadou autonomie vůle**. Také tato zásada není vymezována jednotně – někdy je (nesprávně) ztotožňována pouze se smluvní svobodou, jindy se mluví o individuální autonomii, autonomii osob atd.²⁷

Jde v podstatě o možnost osoby svobodně se rozhodovat v rámci realizace svého právního postavení.²⁸

V této zásadě lze zcela zřetelně vidět psychologický obsah pojmu vůle. Jedná se tedy o svobodu „vůle jako psychologické kategorie s jejím obsahem a s jejími limity“.²⁹ Přitom je zřejmé, že jde a musí jít o tutéž vůli, která byla vzata za základ právních úkonů, s čímž souvisí vymezování autonomie vůle jako svobody

- učinit právní úkon či nikoliv;
- výběru adresáta právního úkonu;
- volby obsahu právního úkonu;
- volby formy právního úkonu.³⁰

4.5. KOMPARACE TRESTNĚPRÁVNÍ

Považujeme za nutné se na okraj také zmínit o tom, co se rozumí pojmem vůle v nauce trestního práva. Zde je na vůli a složce vědění (intelektuální složce) budováno zavinění dle ust. §§ 4 a 5 trestního zákona (zák. č. 140/1961 Sb., ve znění novel). Volní složkou se zde rozumí „nejen chtění, nýbrž i srozumění. Jestliže pachatel rozhodné skutečnosti nechce, ani s nimi není srozuměn, není tu žádný volní vztah.“³¹

4.6. KURIOZITY

V úvodu této práce jsme se vyslovili o tom, že pojem vůle se stal pojmem téměř bezobsažným. Toto tvrzení doložíme dvěma, téměř usměvnými, příklady.

O tom, že vůlí bývají v literatuře rozuměny různé věci, svědčí následující věta Tomáše Pohla: „Navíc takový dlužník ze zákona ztrácí vlastní vůli vlastníka, protože tato vůle ze zákona přechází na správce konkursní podstaty do skončení řízení“.³² Představa přechodu vůle z jedné osoby na druhou (a ještě k tomu ex lege!) téměř navozuje analogii s představou naivně materialistické filozofie o putování duší.

Pro pobavení čtenáře lze zmínit jedno usnesení Ústavního soudu, ve kterém se lze dočíst, že „navrhovatelka je přesvědčena, že na celý případ je nutno aplikovat obecně vůli a účel restitučních zákonů“.³³ Zde se nabízí otázka, jakou může mít zákon, jakožto pouhý text, který nám zprostředkovává obsah

²⁵ K tomu srov. např. ŠVESTKA, J. in ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář, 5. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, s. 51, s. 362; ŠVESTKA, J. in KNAPP, V., LUBY, Š.: Československé občanské právo, svazek II, 2. vydání, Praha, Orbis, 1974, s. 414.

²⁶ K teoretickým otázkám pojmů viz. KNAPP, V.: Úvod do vědecké práce (vědecká propedeutika), 1. vydání, Brno, UJEP, 1981, s. 102.

²⁷ Viz HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva, 1. vydání, Brno, MU, 1998, s. 35.

²⁸ Viz HURDÍK, J.: Úvod do soukromého práva, 1. vydání, Brno, MU, 1997, s. 84.

²⁹ HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva. Brno, 1. vydání, MU, 1998, s. 41.

³⁰ Viz HURDÍK, J.: Úvod do soukromého práva, 1. vydání, Brno, MU, 1997, s. 85.

³¹ SOLNAŘ, V.: Československé trestní právo. Svazek I. obecná část, 2. vydání, Praha, Orbis, 1969, s. 122. Obdobně KUČTA, J. in KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Část obecná a zvláštní (úvod do studia), 1. vydání, Brno, MU, 1991, s. 55.

³² POHL, T.: Prodej podniku a zákon o konkursu a vyrovnání. Obchodní právo, 1993, č. 7, s. 9. (citováno dle ASPI)

³³ Usnesení III. ÚS 366/97 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek č. 10, usnesení č. 17.)

právních norem, vůli? Zákon může být nanejvýš **projevem určité vůle**, avšak nikoliv projevem vůle ve smyslu právního úkonu a už vůbec ne projevem vůle psychické, ale jakési **volonté générale**³⁴.

5. SPORNÉ OTÁZKY

1. Výše uvedená vzmezení pojmu vůle s sebou přináší určité závažné problémy. První spočívá v jejich rozsahu:

- vůle jako psychický vztah jednajícího k zamýšleným (chtěným) následkům sice není v rozporu s psychologickým vymezením pojmu vůle, ale je vymezena velmi neostře a je zapotřebí tento pojem zpřesnit;
- vůle jako schopnost ovládnout své jednání je naopak vymezena velmi úzce a skutečný význam tohoto pojmu nepokrývá.

Tím se pojem vůle ocitá jednoznačně v rozporu s požadavkem **ostrosti právních pojmů**, tj. požadavkem, „aby právní jazyk, a to nejen jazyk právních předpisů, ale i jazyk právních aktů i právní vědy, používal právních výrazů s přesně vymezeným významem“.³⁵

2. Druhý závažný problém spočívá v tom, že pojem vůle je **polysémem**, tj. že zmíněná vymezení pojmu vůle jsou **významově odlišná**. Tento problém zcela vyjde najevo, jestliže použijeme pojmu vůle např. v prvním významu (tj. jako psychický vztah jednajícího k zamýšlenému (chtěnému) následku) v kontextu významově odlišném, tj. např. tam, kde je vůle chápána jako schopnost ovládnout své jednání, čímž dostaneme vždy zcela jistě řešení nesprávné. Jako příklad lze uvést situace, kdy bychom se snažili pochopit pojem vůle ve významu „schopnosti ovládnout své jednání“ v kontextu ustanovení §§ 34, 35 odst. 1, 430 odst. 1, 476d odst. 2 či 564 OZ.

Z toho plyne, že pojem vůle hřeší i na další ze sémantických požadavků na právní pojmy, tj. na **požadavek oboustranně jednoznačného přiřazení výrazu a významu**. Jde o to, „aby právní předpis k označení určitého významu používal vždy stejného výrazu“ a naopak, „aby každý význam byl vyjádřen toliko jediným výrazem“.³⁶

6. ŘEŠENÍ

Předchozí výklad nás dovedl k tomu, abychom si položili třetí, v úvodu avizovanou, otázku: jak se vypořádat s případnými odlišnými závěry psychologie a práva.

Z toho, co jsme vyvodili na konci předchozí kapitoly, je však zřejmé, že právní pojetí vůle je buď příliš obecné (a je zapotřebí jej blíže specifikovat) anebo příliš úzké (a je třeba jej zobecnit), každopádně mu však dodat ostrého významu. Nyní tedy vyjdeme z psychologických poznatků a pokusíme se podat takovou definici pojmu vůle, která by jednak vyzdvihla jeho **relevantní znaky a zároveň by byla univerzálně platnou pro celou oblast soukromého práva**.

Považujeme za správné začít tím, co se dnes možná zdá zřejmé, ale vždy zřejmým nebylo. Vůle je **psychický jev**.³⁷ Tento fenomén vnitřního duševního života člověka je navenek seznatelný až volním jednáním, což v právnícké terminologii není nic jiného než projev vůle.

Na začátku této práce jsme uváděli dvě psychologické definice pojmu vůle. Jedna pojímá vůli jako „záměrné, cílevědomé úsilí směřující k dosažení vědomě vytyčeného cíle“³⁸, druhá explikuje vůli jako „dispozici k autoregulaci, která se projevuje vědomým sebeovládáním a vědomým sebeprosazováním, tj. obecně úmyslným jednáním“.³⁹

I když první z nich hovoří o **úsilí** a druhá o **dispozici**, domníváme se, že mezi nimi není rozporu. Dispozice je „pohotovost k určitým typům chování“⁴⁰ a tato pohotovost je nepochybně závislá na míře vynaloženého úsilí k určitému chování.

Navíc psychologický význam slova dispozice nemusí být právníkovi zřejmý, což by potom z naší strany téměř znamenalo definování neznámého neznámým. Proto se tohoto nebezpečí raději vystrháváme a budeme hovořit o úsilí.

Tím tedy dostáváme druhý prvek naší definice, totiž **úsilí**. Vůle je potom psychický jev, který spočívá v určitém úsilí.

Toto úsilí ale není vynakládáno libovolně, neuvědoměle a neúčelně, nýbrž vždy směřuje k určitému cíli. Tento cíl je vědomě stanoven a celé volní jednání je **regulováno** v souladu s tímto cílem. Jde tedy o úsilí, které je **cílevědomě regulované**.

Tento pojmový znak vůle zdůrazňujeme zejména

³⁴ K tomu srov. KNAPP, V.: *Teorie práva*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1995, s. 45.

³⁵ KNAPP, V.: *Úvod do vědecké práce (vědecká propedeutika)*, 1. vydání, Brno, UJEP, 1981, s. 102.

³⁶ Tamtéž, s. 102–103.

³⁷ K tomu srov. opačné stanovisko normativismu.

³⁸ HARTL, P.: *Psychologický slovník*, 2. vydání, Praha, Budka, 1994, s. 234.

³⁹ NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*, 2. vydání, Praha, Academia, 1997, s. 237.

⁴⁰ HARTL, P.: *Psychologický slovník*, 2. vydání, Praha, Budka, 1994, s. 39.

s ohledem na způsobilost k právním úkonům a delikt-
ní způsobilost, které vyžadují, aby fyzická osoba byla
schopna ovládat své jednání, tj. regulovat je v souladu
s vytčeným cílem.

Vůle někdy bývá ztotožňována s *chtěním*⁴¹. Chtění
je vědomé úsilí zaměřené na dosažení určitého cíle.⁴²
Nedomníváme se, že by vůle a chtění byly pojmy to-
tožné. Dle našeho názoru je sice pojem chtění ve vů-
li obsažen, ale rozhodně není jeho synonymem. Spí-
še vyjadřuje skutečnost, že vůle jako cílevědomé úsilí
směřuje k dosažení *chtěných následků*, tj. chtěné-
ho cíle. S tím ostatně počítá i právo, když jako jeden
z pojmových znaků právních úkonů požaduje „to, že
právní řád naň váže následky *chtěné* (mnou zvýraz-
něno – P. L.) jednajícím“.⁴³ Kdyby jednající tyto ná-
sledky právního úkonu nechtěl, potom zde není vůle
a nemůže být ani právního úkonu.

Domníváme se, že tím jsme stanovili všechny práv-
ně relevantní prvky pojmu vůle a můžeme se pokusit
podat jeho rodovou a druhovou definici⁴⁴:

**Vůle je psychický jev, který spočívá v cíle-
vědomě regulovaném úsilí, vynaloženém k do-
sažení chtěného cíle.**

Definice konfrontuje právní a psychologický pří-
stup k dané věci. Vychází a používá kategorií psycho-
logických, avšak vzhledem k výše naznačeným vazbám
mezi psychologií a právem, a vzhledem k převažující-
mu chápání pojmu vůle, obtojí i v soukromém právu.

Takováto definice je v souladu se všemi soukromoprá-
vními oblastmi, v nichž se pojmu vůle správně používá.
Pokusme se tedy uvést několik nejdůležitějších závěrů,
které z ní plynou.

O právních úkonech lze tedy s rozumným smyslem
říct, že jsou projevy cílevědomě regulovaného úsilí, vy-
naloženého k dosažení chtěného cíle.

Totéž je možno konstatovat i o zásadě autonomie
vůle, jako o svobodné možnosti cílevědomě regulovat
své úsilí tak, aby bylo dosaženo chtěného cíle.

Platí to i ve vztahu k deliktní způsobilosti, a v re-
laci ke způsobilosti k právním úkonům. Obojí před-
pokládá určitou volní vyspělost. Tato vyspělost tedy
v našem pojetí znamená takovou psychickou vyspě-
lost, která umožňuje cílevědomě regulovat úsilí vyna-
kládané k dosažení chtěného cíle.

7. POZNÁMKA ZÁVĚREM

Touto prací se chtěl autor pouze pokusit o vyme-
zení značně nejasného a nejasně používaného pojmu
vůle. Pokud k tomu alespoň trochu přispěla, splnila
svůj účel.

A ještě jednu věc závěrem. Myslíme si, že by bylo
rozumné pečlivě zvažovat, kdy použijeme slova vůle.
Tím zejména neubereme ostrosti jeho významu a na-
opak se vyhneme zbytečným pochybením, omylům či
dokonce nesmyslům (viz příklady v textu).